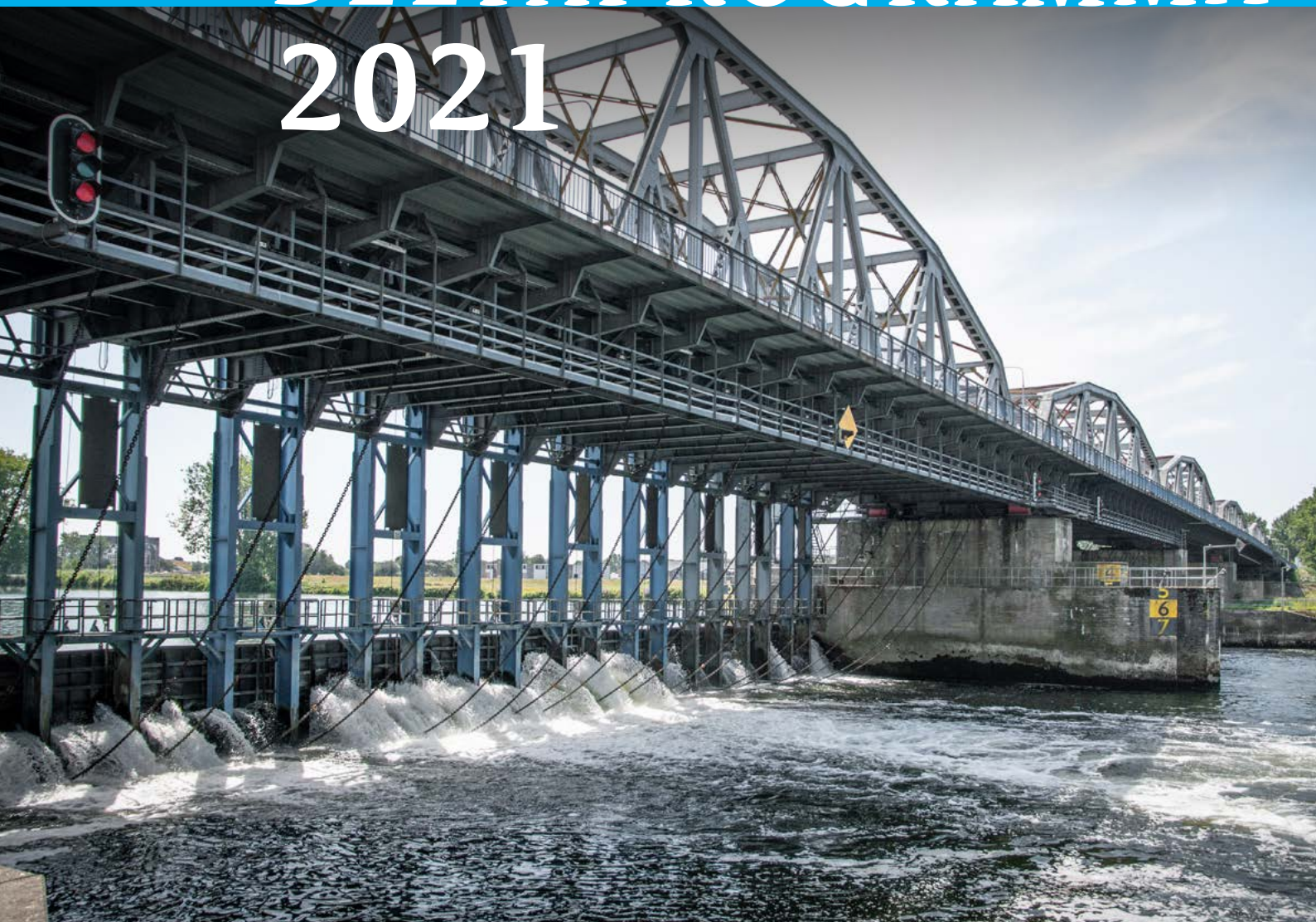

SYNTHESEDOCUMENT
RUIMTELIJKE ADAPTATIE

NATIONAAL DELTAPROGRAMMA 2021

Achtergronddocument H3 bij Deltaprogramma 2021

Synthesedocument behorende
bij de zesjaarlijkse herijking
van de deltabeslissing
Ruimtelijke adaptatie

Synthesedocument

Behorende bij de zes jaarlijkse Herijking van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie

Datum: 12-06-2020

1. Inleiding

Nederland werkt al enige tijd aan ruimtelijke adaptatie om onze leefomgeving aan te passen aan klimaatverandering en de gevolgen van overstromingen, wateroverlast, droogte en hitte. De urgentie van klimaatadaptatie is in de laatste zes jaar sinds de vorige Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie 2015 echter toegenomen. Als we Nederland veilig en weerbaar willen houden, moeten we voortvarend verder blijven werken aan het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie en tegelijkertijd adaptief inspelen op deze nieuwe ontwikkelingen. Wetende wat de grote opgave is waar we aan moeten werken, hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen in de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie van 2021 de gezamenlijke ambitie herbevestigd dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht en hier verdere uitwerking aan gegeven. Dit synthesedocument geeft de achterliggende informatie en argumentatie voor de wijzigingen van de zesjaarlijkse Herijking van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. Het is daarom niet los te lezen, maar moet naast de tekst van Deltabeslissing RA 2021 worden gehouden om de inhoud volledig te kunnen vatten. In de bijlage is daarnaast het rapport met bevindingen van de reviewcommissie weergegeven. De suggesties zijn overwogen en verbetervoorstellen zijn verwerkt in dit synthesedocument.

2. Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie 2015

De deltacommissaris stelt voor over ruimtelijke adaptatie te beslissen dat:

- Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de gezamenlijke ambitie vastleggen dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht en bij (her)ontwikkelingen geen extra risico op schade en slachtoffers ontstaat voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is;
- Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten uiterlijk in 2020 onderdeel is van het beleid en handelen van deze partijen, door bij hun regionale en lokale ruimtelijke afwegingen de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het eigen plangebied te analyseren ('weten'), de resultaten van deze analyse te vertalen in een gedragen ambitie en een adaptatiestrategie met concrete doelen ('willen') en de beleidsmatige en juridische doorwerking van deze ambitie te borgen voor uitvoering ('werken');
- Ieder van deze partijen aan de overeengekomen gezamenlijke ambitie invulling geeft op basis van de eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden;
- Deze partijen hiervoor een aantal generieke uitgangspunten hanteren, zoals beschreven in onderstaande toelichting;
- De watertoets zijn wettelijke verankering als procesinstrument behoudt en de toepassing vroeg in het ruimtelijk proces plaatsvindt;
- De overheden gezamenlijk de Handreiking ruimtelijke adaptatie en een Stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie beschikbaar stellen als ondersteunende instrumenten voor het realiseren van de ambitie;
- Het Rijk ervoor zorgt dat nationale vitale en kwetsbare functies uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen (zie interdepartementale afspraken in bijlage 10) en daarvoor zo nodig in 2020 of zoveel eerder als mogelijk beleid en regelgeving heeft vastgesteld;
- In 2017 en daarna regelmatig in het Deltaprogramma een evaluatie plaatsvindt over de voortgang van de klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting en de instrumenten die beschikbaar zijn om de ambitie te realiseren.

3. Nieuwe inzichten en ontwikkelingen

Op basis van onderstaande ontwikkelingen en de leerervaringen hierin wordt de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie van 2015 herbevestigd en geactualiseerd. Daarnaast is onderzocht of vernieuwing, aanscherping of concretisering nodig is om het doel van een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland in 2050 te realiseren.

3.1 Ontwikkelingen op gebied van klimaat

Onzekerheid en complexiteit vraagt om adaptiviteit

Hoe het klimaat in Nederland zich precies ontwikkelt, is onzeker. Dat hangt af van wereldwijde ontwikkelingen. Een opwarmend klimaat kan domino-effecten en abrupte veranderingen in gang zetten, zoals het versneld afkalven van ijskappen, het verdwijnen van zeeijs in het Noordpoolgebied, het ontdooien van permafrostgebieden, veranderingen van oceaanstromingen en veranderingen in het buienpatroon (intensiever en langduriger). Het KNMI verzorgt in Nederland, op basis van onderzoeken van het klimaatpanel van de Verenigde Naties, voor klimaatscenario's. In 2023 komen nieuwe scenario's beschikbaar. Voor Nederland als laagliggend en dichtbevolkt land kunnen de gevolgen van klimaatverandering groot zijn. Het verminderen van CO₂-uitstoot om klimaatmitigatie te realiseren is van groot belang, om de opgave voor klimaatadaptatie niet nog groter te maken. Het verkleinen van de onzekerheid rondom klimaatverandering begint dan ook bij onszelf, met het reduceren van CO₂-emissies. Daarnaast zal Nederland adaptief moeten inspelen op veranderende inzichten en ontwikkelingen in het klimaat.

Extremer weer

Extreme neerslag blijkt nu al duidelijk vaker voor te komen dan in de jaren vijftig en de kans op dergelijke hevige buien neemt naar verwachting in de toekomst nog verder toe.¹ Daarnaast heeft de droogte van 2018 en 2019 op verschillende plaatsen en voor diverse gebruikers tot problemen geleid en (toekomstige) knelpunten inzichtelijk gemaakt. Dit heeft het urgentiebesef versterkt en het belang van adaptatie op gebied van droogte onderstreept. Daarbij heeft de door minister van Infrastructuur en Waterstaat ingerichte Beleidstafel Droogte² bijgedragen aan het benoemen van lessen en maatregelen om in de toekomst beter voorbereid te zijn op droogte. Veel van de aanbevelingen vergen samenwerking tussen verschillende partijen. Een deel daarvan krijgt uitwerking in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Ten slotte komt ook hittestress steeds vaker voor. Tekenend is dat de laatste jaren vrijwel allemaal tot de tien warmste jaren sinds het begin van de metingen behoren, zowel in Nederland als wereldwijd. Nieuwe cijfers van CBS³ laten zien dat de hittegolven van deze eeuw (2003, 2006, 2018 en 2019) tot een extra sterfte van ca 400 personen per week geleid hebben.

Zeespiegelstijging

Daarnaast is de mogelijk versnelde stijging van de zeespiegel een ontwikkeling die grote impact kan hebben op de waterveiligheid, zoetwatervoorziening en ruimtelijke inrichting van Nederland. Langs de Nederlandse kust is de waargenomen zeespiegelstijging nog steeds 2 mm per jaar. Wereldwijd is sinds 1995 een versnelling zichtbaar naar circa 4 mm per jaar. Recente wetenschappelijke publicaties geven eerste indicaties dat de zeespiegelstijging vanaf 2050 significant kan versnellen, door het vrijkomen van landijs op Antarctica. Hierover is nog veel onzekerheid, validatie zal de komende jaren plaatsvinden in o.a. IPCC rapporten en een doorvertaling in nieuwe KNMI scenario's. Om de consequenties van zeespiegelstijging beter in beeld te brengen is in 2019 het Kennisprogramma Zeespiegelstijging⁴ gestart. Het

¹ Stowa, 2015. [Nieuwe neerslagstatistieken voor het waterbeheer](#)

² IenW, 2019. [Eindrapport Beleidstafel Droogte](#)

³ CBS, 2019. [Sterftcijfers i.v.m. hitte](#)

⁴ IenW, 2019. [Kennisprogramma Zeespiegelstijging](#)

Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is hierbij betrokken, zodat het bij de volgende herijking goed onderbouwde besluiten kan nemen over eventuele aanpassing van de Deltabeslissing. Het gaat daarbij zowel om de ruimte die voor die aanpassingen mogelijk nodig is (bijv. voor nieuwe of grotere waterkeringen, zandwinning of waterberging) als om het nagaan of er korte termijn ruimtelijke ontwikkelingen zijn die deze ruimte in gevaar kunnen brengen. Het advies van de Signaalgroep Deltaprogramma⁵ ter behoeve van de zesjaarlijkse herijking wordt hiermee overgenomen.

Bodemdaling

Bodemdaling treedt op in veen- en kleigebieden en is een typisch fenomeen voor de Nederlandse delta als gevolg van de ontwatering van veen- en kleigebieden. Ook vindt er erosie plaats van onze rivierbodems. Bodemdaling heeft een directe relatie met landgebruik en de waterhuishoudkundige keuzes die daarbij horen (peilbeheer). Het proces kan veroorzaakt worden door het oppompen van grondwater, door de winning van delfstoffen (aardgas, aardolie, zout en zand) of door bodembelasting. Bodemdaling is niet primair het gevolg van klimaatverandering, maar kan er wel door versterkt worden. Bijvoorbeeld door hogere temperaturen die de veenomzetting versnellen en door verder uitzakkend grondwater in droge perioden waardoor een groter deel van het veen oxideert of inklinkt. Doordat het veen oxideert, komen broeikasgassen vrij. Er ligt daardoor ook een sterke link tussen bodemdaling en mitigatiebeleid.

Door bodemdaling worden de opgaven van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie in delen van het land groter. In laag-Nederland daalt de bodem lokaal tot wel 2 centimeter per jaar. De dalende bodem kan tot grotere overstromingsrisico's leiden, zeker omdat ook de zeespiegel stijgt en de rivierafvoer toeneemt. Ook wordt het moeilijker om overtollig water onder vrij verval op zee of op boezems te lozen; daar zijn grotere pompen voor nodig. Bodemdaling versterkt bovendien het risico op wateroverlast. Maatregelen om bodemdaling te beperken, zoals peilopzet, kunnen (grond)wateroverlast veroorzaken en negatief uitpakken voor de zoetwaterbeschikbaarheid. Daarom is in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie daar waar het speelt aandacht voor bodemdaling in de stresstesten en de risicodialogen. De stresstest levert daarmee inzicht in de impact van bodemdaling op wateroverlast, droogte en overstromingen op lokaal en regionaal niveau. Ook moet het inzicht geven in de impact van bodemdaling in de vorm van beschadiging en ontwrichting van infrastructuur: breken van kabels en leidingen, gaten, scheuren en verzakkingen van wegen en spoorwegen. Het advies van de Signaalgroep Deltaprogramma⁶ ten behoeve van de zesjaarlijkse herijking wordt hiermee overgenomen. Verder wordt samengewerkt met het Nationaal Kennisprogramma Bodemdaling⁷ waarin Rijk, provincies, waterschappen, gemeenten en kennisinstituten sinds 2016 samen kennis over bodemdaling ontwikkelen en delen.

3.2 Ontwikkelingen op gebied van ruimtelijke inrichting

Ook ruimtelijke inrichting, landgebruik en bevolkingsontwikkeling hebben een grote invloed op de opgaven van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Andersom scheidt klimaatadaptatie ook randvoorwaarden aan ruimtelijke inrichting en landgebruik. Ruimtelijke ontwikkelingen zien we dan ook niet als autonoom en ruimtelijke adaptatie als een volgend proces, maar hierin willen we ook sturen om Nederland als geheel klimaatbestendig en waterrobuust in te richten. Omdat investeringen in het ruimtelijk domein vaak een lange doorlooptijd hebben, kunnen beslissingen (en ook gemiste kansen) nog lang doorwerken. Onderstaande ontwikkelingen en opgaven komen in regionale gebiedsprocessen samen. Integratie van ruimtelijke adaptatie in deze ontwikkelingen biedt kansen voor synergie in oplossingen.

---

⁵ Deltaprogramma, 2018. [Advies Signaalgroep](#)

⁶ Deltaprogramma, 2018. [Advies Signaalgroep](#)

⁷ [Nationaal Kennisprogramma Bodemdaling](#)

Woningbouwopgave

De WLO-scenario's van 2015 geven de meest actuele prognoses van landgebruik en inwoneraantallen in 2050. Op landelijke schaal zijn de veranderingen ten opzichte de deltascenario's niet significant, maar op regionaal schaalniveau worden de verschillen tussen groei- en krimpregio's geprononceerder⁸. De komende jaren zullen er 1 miljoen extra woningen gebouwd worden, voornamelijk in het westen en midden van het land. Bij de locatiekeuze en de manier van bouwen van nieuwe woningen moet klimaatadaptatie meegenomen worden. Bij nieuwbouw is volop kans om klimaatadaptatie vanaf het begin mee te nemen. Bijvoorbeeld door als overheden in omgevingsvisies op te nemen dat nieuwbouw op ongunstige locaties voor waterhuishouding of bodemdaling, zoals diepe polders, moet worden vermeden of het effect wordt gemitigeerd. Of door andere r.o. instrumenten in te zetten als de m.e.r. of watertoets. In de Nationale Omgevingsvisie is dit opgenomen. Daarnaast kan ik ook de wijze van bouwen rekening gehouden met klimaatadaptatie, bijvoorbeeld als criterium in aanbestedingstrajecten. Voor de bestaande bebouwde omgeving is dit lastiger, maar ook daar werken we aan de weerbaarheid tegen extreem weer. Een actieagenda Klimaatadaptatie Gebouwde Omgeving⁹ wordt ontwikkeld. Kansen voor mens, biodiversiteit en klimaat worden hierin meegepakt. Ook het Convenant Klimaatadaptief Bouwen¹⁰ is een voorbeeld.

Energietransitie en mobiliteitstransitie

Nederland werkt met de energietransitie aan duurzame, betrouwbare en beschikbare energie die voor iedereen betaalbaar is. In 2050 moet de energievoorziening bijna helemaal duurzaam zijn. Een overgang naar een duurzame energievoorziening is van groot belang, vanwege het tegengaan van klimaatverandering. Met de mobiliteitstransitie wordt gewerkt aan duurzame, gezonde, veilige en slimme bereikbaarheid door in te zetten op een integrale benadering van het mobiliteitssysteem, waarbij alle modaliteiten en de infrastructuur optimaal worden ontwikkeld en benut én uiteindelijk alle modaliteiten schoon zijn.

Eenzijds helpen de energie- en mobiliteitstransitie en andere klimaat*mitigatie* maatregelen door te werken aan CO₂-reductie zoals afgesproken in het Klimaatakkoord¹¹. Dit zorgt er als het goed is voor dat de opgave voor klimaat*adaptatie* niet nog groter wordt. Anderzijds zijn de energie- en mobiliteitstransitie twee van de grootste veranderingen in de fysieke leefomgeving en ruimtelijke ordening in de komende decennia. In 2050 moeten 7 miljoen woningen en 1 miljoen gebouwen van het aardgas af¹². Hiervoor is het dan ook van groot belang om bij het (her)inrichten van de ruimte en het aanleggen van energie- en transportinfrastructuur klimaatadaptatie mee te nemen, samenwerken te verstevigen en meekoppelkansen te benutten. De nationale aanpak vitale en kwetsbare functies, waar ook elektriciteit en het hoofdwegennet onder vallen, is erop gericht om deze functies in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust te laten zijn. Deze nationale aanpak valt onder dit Deltaprogramma.

Landbouwtransitie

De visie Landbouw, Natuur en Voedsel¹³ schets het belang van een transitie naar kringlooplandbouw voor het verduurzaming en aanpassing op het klimaat. Een omslag naar kringlooplandbouw in 2030 heeft positieve effecten voor boer en milieu. Hierbij komt zo min mogelijk afval vrij, is de uitstoot van schadelijke stoffen zo klein mogelijk en worden grondstoffen en eindproducten met zo min mogelijk verliezen benut. In het Realisatieplan Visie LNV¹⁴ wordt beschreven hoe de beweging naar kringlooplandbouw in gang is gezet en onomkeerbaar is.

⁸ Bron: Deltaprogramma, 2018. [Advies Signaalgroep](#)

⁹ BZK, 2019. [Klimaatadaptatiedialoog Gebouwde Omgeving](#)

¹⁰ Provincie Zuid-Holland, 2018. [Convenant Klimaatadaptief Bouwen](#)

¹¹ EZK, 2019. [Klimaatakkoord](#)

¹² Bron: [Klimaatakkoord, Gebouwde Omgeving](#)

¹³ LNV, 2018. [Visie Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden](#)

¹⁴ LNV, 2019. [Realisatieplan Visie LNV: Op weg met nieuw perspectief](#)

Daarnaast is het actieprogramma Klimaatadaptatie Landbouw¹⁵ ontwikkeld. Dit actieprogramma richt zich op het voorbereiden alle ondernemers in de land- en tuinbouw om in 2030 duurzaam en effectief om te gaan met de verandering in het klimaat. Het klimaat en de weersfactoren zijn voor de landbouw van groot belang. Eind 2021 dienen alle risico's, knelpunten en kansen op het gebied van klimaatadaptatie in de landbouw in kaart zijn gebracht en zijn acties voorbereid en ingezet om knelpunten op te lossen en kansen te benutten. Daar valt ook de omgang met droogteperiodes en wateroverlast onder. Het actieprogramma bevat vijf pijlers om te komen tot een meer klimaatbestendige landbouw, te weten watersysteem, bodemsysteem, gewassen en teeltsystemen, veehouderij en de ondersteunende instrumenten regionale aanpak, kennis en innovatie en risicomanagement. Voor de pijler watersysteem zijn de activiteiten van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie van belang en wordt samenwerking gezocht.

Natuur en biodiversiteit

Het klimaat bepaalt voor een belangrijk deel of dieren en planten kunnen overleven. Klimaatverandering heeft dan ook ingrijpende gevolgen voor de natuur. Het warmere klimaat zorgt ervoor dat bepaalde diersoorten af- en andere juist toenemen. Maar ook extremere weersomstandigheden zoals droogte of juist hevige neerslag hebben nu al een zichtbaar effect op de natuur. Doordat de totale natuur in Nederland zwaar onder druk staat, is de veerkracht van de natuur sterk afgenomen. Van veel kwetsbare natuurtypen, zoals blauwgraslanden, hoogveen of vennen, is nog maar een klein oppervlak over. De huidige en mogelijk toekomstige veranderingen in de natuur hebben ook weer verschillende gevolgen voor de samenleving. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om gezondheid, landbouw, tuinbouw, visserij, bosbouw, recreatie en toerisme. De stikstofcrisis heeft nu al een groot effect op de bouw van woningen en infrastructuur. Tegelijkertijd biedt de natuur ook kansen om de negatieve gevolgen van klimaatverandering op de samenleving zoveel mogelijk tegen te gaan. Denk hierbij aan het weerbaarder maken van natuur, het laten aansluiten van natuurbeheer aan klimaatadaptatieve maatregelen en meer gebruik van nature based solutions. Voorbeelden hiervan zijn klimaatbuffers en herstel van grondwaterpeilen in natuurgebieden en meer bomen, planten en water in de stad. Deze maatregelen verminderen hittestress, verlagen de hoeveelheid fijnstof in de lucht en zorgen voor herstel van biodiversiteit. Daardoor zijn ze niet alleen goed voor de natuur, maar hebben ze ook een positief effect op het leven van mensen en dieren. Er wordt momenteel gewerkt aan het actieprogramma Klimaatadaptatie Natuur¹⁶. Het ministerie van LNV heeft een aantal belangrijke uitgangspunten geformuleerd als het gaat om klimaatadaptatie in de natuur: streven naar een gezond bodemwatersysteem, het vergroenen van gebieden, duurzaam gebruik van natuurlijke bronnen en verbetering van de biodiversiteit.

Cultureel erfgoed

Ons hele deltalandschap is cultureel erfgoed. In februari 2019 ondertekenden diverse overheden en maatschappelijke organisaties de Erfgoed Deal¹⁷. Hierin zijn afspraken gemaakt over het benutten van erfgoed bij de grote ruimtelijke opgaven van dit moment: de energietransitie en verduurzaming, klimaatadaptatie en stedelijke groei en krimp. Een voorbeeld van het benutten van cultureel erfgoed voor klimaatadaptatie is het hergebruiken van locaties en methodes uit het verleden. Zoals het inzetten van watermolenvijvers voor waterberging. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft een aantal hulpmiddelen ontwikkeld voor het bepalen van de kwetsbaarheden en het zoeken naar ruimtelijke oplossingen. Deze instrumenten zijn gekoppeld aan de bijsluiters van de stresstest en te vinden op het kennisportaal voor ruimtelijke adaptatie.

---

¹⁵ LNV, 2019. [Kamerbrief voortang Actieprogramma Klimaatadaptatie Landbouw](#)

¹⁶ LNV, 2019. [Klimaatadaptatiedialoog Natuur](#)

¹⁷ OCW, 2019. [Erfgoeddeal: Samenwerken aan een waardevolle leefomgeving](#)

Rivierengebied

Nederland staat in de toekomst voor grote opgaven in het rivierengebied op het gebied van de waterveiligheid, scheepvaart, zoetwaterbeschikbaarheid, waterkwaliteit, natuur, recreatie en het creëren van een veilig en aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat. Nieuwe waterveiligheidsnormen, laagwaterproblematiek, het faciliteren van scheepvaart, duurzame zoetwatervoorziening en een goede ecologische waterkwaliteit en natuur, ook bij lange perioden van droogte, zijn opgaven die zowel positief als negatief met elkaar kunnen interacteren. Het is daarom belangrijk om deze opgaven vanuit een integraal perspectief te bekijken. Om goed om te kunnen gaan met tegenstrijdige belangen, maar ook om zoveel mogelijk gebruik te maken van synergievoordelen is het van belang om al vroeg in het proces en op het juiste schaalniveau met een integrale blik naar de opgaven in het rivierengebied te kijken. Daarom hebben de minister van IenW en regionale bestuurders afgesproken om samen met andere betrokken stakeholders integraler naar de opgaven in het rivierengebied te gaan kijken. Hiervoor is een opdracht vastgesteld voor het programma Integraal Riviermanagement (IRM). Het doel van IRM is om uiteindelijk samen de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, scheepvaart, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur en ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen, de opgaven (indien van meerwaarde) in samenhang aan te pakken en die aanpak te verankeren in een beleidskader, en werkwijze. Dit moet vanzelfsprekend ook op een klimaatbestendige en waterrobuuste manier gebeuren.

3.3 Ontwikkelingen in aanpak en organisatie

Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie en Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie 2015

In september 2014 is de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie vastgesteld met daarin doelstellingen voor 2020 en 2050. Met deze beslissing hebben de gezamenlijke overheden ook het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie gestart. Hiermee zijn verspreid over Nederland vele lokale initiatieven ontplooid die naar de doelstelling toewerken. Een methodische aanpak van stresstest, risicodialoog en uitvoering is ontwikkeld met de stappen 'weten, willen, werken'.

Nationale Adaptatiestrategie 2016

In 2016 is de Nationale Klimaatadaptatie Strategie (NAS) vastgesteld. De NAS geeft een overzicht van de belangrijkste klimaatrisico's en op basis van de meest urgente risico's zijn speerpunten bepaald. Een groot deel van deze risico's worden al in het Deltaprogramma opgepakt. Aanvullend daarop is het uitvoeringsprogramma van de NAS. Dit alles is gericht op het agenderen en aanpakken van belangrijke klimaatrisico's waarvan wij ons in Nederland nog onvoldoende bewust zijn, maar die grote gevolgen kunnen hebben bijvoorbeeld voor de gezondheid en de economie.

Tussentijdse evaluatie Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie 2017

In januari 2017 is op basis van een tussentijdse evaluatie¹⁸ geconcludeerd dat er een versnelling, concretisering en intensivering nodig was om de doelen van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie te kunnen bereiken. Met de huidige manier van werken werd onvoldoende vaart gemaakt met ruimtelijke adaptatie. Uit de tussentijdse evaluatie van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie blijkt dat de implementatie goed is gestart, maar dat de huidige aanpak partijen te weinig prikkelt om ervoor te zorgen dat ruimtelijke adaptatie vanaf 2020 onlosmakelijk onderdeel is van beleid en uitvoering. Daardoor halen we de eerder gestelde doelen niet. Uit de evaluatie van de Deltawet¹⁹ bleek eerder al dat ruimtelijke adaptatie nog een grote mate van vrijblijvendheid kent en dat er grote verschillen zijn tussen regio's en gemeenten, zowel in

---

¹⁸ DPRA, 2017. [Tussentijdse evaluatie](#)

¹⁹ IenM, 2016. [Evaluatie Deltawet](#)

bewustwording als in analyse en aanpak. De Tweede Kamer heeft in verschillende moties²⁰ gevraagd versneld in actie te komen. Als invulling van deze moties en naar aanleiding van de resultaten van de tussentijdse evaluatie is in 2017 het eerste Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie opgesteld.

Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018

In september 2017 hebben de overheden op basis van de tussentijdse evaluatie gezamenlijk het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie²¹ vastgesteld om deze versnelling te kunnen realiseren. In dit Deltaplan zijn 7 ambities en een aantal concrete acties benoemd en zijn per ambitie tussendoelen t/m 2022 geformuleerd. De voortgang op deze ambities wordt elk jaar in het Deltaprogramma beschreven. De einddoelstelling voor 2050 is gehandhaafd. Om de aanpak in heel Nederland te ondersteunen, wordt actief en nog intensiever gewerkt aan kennisopbouw via onderzoeken, pilots en het delen van kennis. Via het kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie²² wordt alle informatie over dit onderwerp openbaar gemaakt en gedeeld.

Bestuursakkoord klimaatadaptatie 2018

In november 2018 hebben het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie²³ gesloten. Zij hebben de afspraken uit het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie herbevestigd en de intentie uitgesproken om extra financiële middelen in te zetten om tot versnelling van ruimtelijke adaptatie te komen.

---

²⁰ TK, 2015 en 2016. [Motie Jacobi/Dik-Faber](#), [Motie Visser](#), [Motie Jacobi/Leenders](#), [Motie Geurts](#)

²¹ DPRA, 2017. [Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie](#)

²² DPRA, 2018. [Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie](#)

²³ IenW, 2018. [Bestuursakkoord Klimaatadaptatie](#)

4. Uitkomsten van en argumentatie voor Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie 2021

De herijking van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie van 2021 berust grotendeels op het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018. Andere vernieuwende elementen zijn de specifieke beschrijving van de termen klimaatbestendig en waterrobuust; het invoeren van nieuwe tussendoelen op weg naar 2050; de ontwikkelingen en aanpak van vitale en kwetsbare functies. Hieronder is per paragraaf uit de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie de verandering beschreven en de verantwoording daarvoor beargumenteerd.

4.1 Voorstel deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie

- Het einddoel van een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland in 2050 is onveranderd. Bij (her)ontwikkelingen wordt voorkomen dat het risico op schade en slachtoffers door overstromingen of extreem weer toeneemt, voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is. Ook de weten, willen, werken strategie blijft behouden. *Argumentatie:* Dit jaartal als ambitie is behouden, omdat het een planmatig hanteerbare tijdshorizon weergeeft. Dat betekent niet dat er na 2050 niks meer gedaan moet worden en klimaatadaptatie een gegeven is. De procesmatige aanpak moet ook dan voortgezet worden. De iteratieve aanpak van stresstest, risicodialog en uitvoeringsagenda en de beschrijving van de termen klimaatbestendig en waterrobuust geven de inherente adaptiviteit van de Nederlandse strategie voor toekomstbestendig aanpassen aan het klimaat weer.
- Tussendoelen zijn bepaald als de eerste stappen om tot de ambitie van een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland in 2050 te komen. *Argumentatie:* Zie paragraaf 4.3.2 hieronder.
- De termen klimaatbestendig en waterrobuust worden specifiek beschreven. *Argumentatie:* door een procesmatige beschrijving welke stappen doorlopen worden om als gebied klimaatbestendig en waterrobuust ingericht te zijn, wordt meer invulling gegeven aan de begrippen en weten overheden en andere partijen beter wat er gedaan moet worden om dit te bereiken. Zie paragraaf 4.3.1 voor meer informatie en een uitgebreidere argumentatie.
- Niet alleen het Rijk, maar alle overheden hebben een verantwoordelijkheid voor nationale vitale en kwetsbare functies. *Argumentatie:* Alle overheden hebben een rol in vitale en kwetsbare functies. Het Rijk is verantwoordelijk voor het klimaatbestendig maken van de nationale Vitale en kwetsbare functies en stelt ambities en kaders op nationaal niveau. Gemeenten en provincies hebben daarbij bijvoorbeeld een verantwoordelijkheid voor vergunningverlening of ambities in een omgevingsvisie voor nieuwe objecten.
- Nationale vitale en kwetsbare functies moeten naast de gevolgen van overstromingen, ook beter bestand zijn tegen de gevolgen van wateroverlast, hitte en droogte. *Argumentatie:* Uitbreiding naar de gevolgen van andere klimaatdreigingen dan enkel overstromingen.
- Tekst over 'wettelijke verankering van watertoets als procesinstrument' verwijderd. *Argumentatie:* Hier is voor gezorgd. De watertoets blijft beschikbaar onder de omgevingswet, en is als instrument zelfs versterkt.
- Tekst 'Handreiking ruimtelijke adaptatie en een Stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie beschikbaar stellen als ondersteunende instrumenten' verwijderd. *Argumentatie:* Er bestaat inmiddels een programma DPRA waarin samengewerkt wordt en o.a. deze Handreiking en een Stimuleringsprogramma in opgenomen zijn.

4.2 Ruimtelijke Adaptatie

- Meer evenwichtige beschrijving gegeven van bebouwd en landelijk gebied en van alle 4 de klimaatdreigingen (wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen), in plaats van een focus op wateroverlast.
- Toegevoegd dat ook maatschappelijke organisaties en burgers een verantwoordelijkheid hebben, niet alleen overheden en bedrijven. *Argumentatie:* iedereen heeft een rol en

verantwoordelijkheid in het ruimtelijke inrichten op klimaatverandering, niet slechts overheden en bedrijven. Het gaat niet alleen om aanleg, gebruik, onderhoud en beheer in de openbare maar ook in de private ruimte.

4.3 Toelichting

4.3.1 Beschrijving termen klimaatbestendig en waterrobuust

- Een nadere beschrijving van wat we met de termen klimaatbestendig en waterrobuust bedoelen is toegevoegd. *Argumentatie:* door een concretere beschrijving te geven van de termen van de ambitie om Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust te hebben ingericht, is duidelijker wat hiermee bedoeld wordt, beter naar dit doel toe te werken en de voortgang beter vast te stellen. Door een procesmatige beschrijving welke stappen doorlopen worden om als gebied klimaatbestendig en waterrobuust ingericht te zijn, wordt meer invulling gegeven aan de begrippen en weten overheden en andere partijen beter wat er gedaan moet worden om dit te bereiken. Dit is op een manier gedaan die past bij de aanpak van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie en in lijn is met de geformuleerde tussendoelen. Zo zijn proces stappen beschreven welke wanneer ze doorlopen zijn aangeven dat een gebied klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht.

4.3.2 tussendoelen

- Er zijn procesmatige tussendoelen geformuleerd over wanneer, hoe en waar een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland in 2050 in de tussentijd vorm te geven en integraal onderdeel te laten worden van al het beleid en handelen van alle partijen. *Argumentatie:* Gezien het hoge ambitieniveau bij start van het Deltaplan in 2017 zijn de termijnen voor de meeste tussendoelen inmiddels verstreken. Om de weg richting het einddoel van een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting in Nederland in 2050 ook in de tussentijd een handelingsperspectief te geven zijn procesmatige tussendoelen geformuleerd. Dit alles spreken we af zodat de klimaatadaptatie cyclus vanzelfsprekend meegenomen wordt en onderdeel is van de reguliere werkzaamheden in de ruimtelijke ordening.
- De klimaatadaptatie cyclus van stresstest (weten), risicodialoog (willen), en uitvoeringsagenda (werken) is niet een eenmalig proces, maar heeft een periodieke doorloop. *Argumentatie:* om de kennis, ambitie en uitvoering op gebied van klimaatadaptatie up to date te houden, is het belangrijk dat het proces van weten-willen-werken niet eenmalig gebeurt, maar herhaald wordt. Belangrijke aandachtspunten voor het opnieuw bekijken zijn ontwikkelingen op het gebied van klimaat of ruimtelijke inrichting. Stel dat dit niet gebeurt is omdat er geen aanleiding toe was, wordt er daarnaast wel minimaal eens in de 6 jaar opnieuw bekeken of aanpassing nodig is.
- Klimaatadaptief en waterrobuust inrichten wordt verder geborgd in beleid en handelen. *Argumentatie:* Dit tussendoel is een concretisering van het tussendoel dat 'klimaatbestendig en waterrobuust inrichten uiterlijk in 2020 onderdeel is van het beleid en handelen' uit de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie van 2015. Er is hard gewerkt en er zijn veel stappen gezet de afgelopen jaren, waardoor klimaatadaptatie steeds meer bekendheid krijgt en aan het land is in beleid en uitvoering. Zo zijn de stresstesten overal uitgevoerd. De risicodialogen worden gehouden en de uitvoeringsagenda zijn in de maak. Er is echter wel nadere uitwerking en concretisering nodig om te zorgen dat klimaatadaptatie voortaan automatisch meegenomen wordt en onderdeel is van reguliere werkzaamheden in de ruimtelijke inrichting.

- Tussendoelen en werkwijze voor nationale vitale en kwetsbare functies zijn gegeven. *Argumentatie:* De planning om in 2020 zo nodig beleid en regelgeving vast te stellen was ambitieus. De Deltabeslissing 2015 ging ervan uit dat al in 2015 de vakministeries de kwetsbaarheid in beeld zouden brengen. Het beeld is dat op dit moment de vakministeries nog niet voldoende weten over de kwetsbaarheid en daar nog stappen in te zetten hebben. Daar is nog tijd voor nodig. Om ook voor nationale vitale en kwetsbare functies de klimaatadaptatiecyclus te doorlopen als – op termijn – een vanzelfsprekend onderdeel van reguliere werkzaamheden in de ruimtelijke ordening, is het nodig een goede stresstest uit te voeren en risicodialogen te houden. Dat wordt nu verbreed van overstromingen naar ook wateroverlast, hitte en droogte. Daar is nog wat meer tijd voor nodig. Als tussendoelen is daarom gekozen voor eind 2021 om de stresstest (weten) af te hebben en eind 2023 een ambitie te hebben bepaald (willen) en vastgelegd in beleid en toezicht of in een andere passende vorm. De ambities voor zover ze nu zijn uitgesproken passen binnen bestaande wet- en regelgeving.

4.3.3 Nationale vitale en kwetsbare functies

- Niet alleen het Rijk, maar alle overheden hebben een verantwoordelijkheid om nationale vitale en kwetsbare functies bestand te maken tegen klimaatverandering. *Argumentatie:* In de Deltabeslissing 2015 stond dat het Rijk ervoor zorgt dat de nationale vitale en kwetsbare functies in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen. Dat blijft het geval. Zij doen dat samen met de betreffende netwerkbeheerders. Gemeenten en provincies hebben een belangrijke rol om, in afstemming met deze beheerders, taken binnen de ruimtelijke ordening en vergunningverlening te benutten bij het klimaatbestendig maken van vitale en kwetsbare infrastructuur. De ervaring van de afgelopen jaren leert dat de verschillende sectoren allemaal op een andere manier zijn georganiseerd en dat de uitstralende gevolgen van optredende risico's over lokale, regionale en nationale grenzen heen een intensieve samenwerking tussen verschillende overheden en sectoren vraagt.
- Uitbreiding van de aanpak van vitale en kwetsbare functies naar wateroverlast, hitte en droogte in plaats van alleen de gevolgen van overstromingen. *Argumentatie:* Het Deltaprogramma acteert op vier gevolgen van klimaatverandering: overstromingen, wateroverlast, hitte en droogte. Tot nog toe was voor vitaal en kwetsbaar alleen afgesproken om nationale vitale en kwetsbare functies beter bestand te maken tegen overstromingen. De andere drie gevolgen waren niet meegenomen maar maken wel onderdeel uit van het Deltaprogramma en kunnen zeker ook van invloed zijn op het functioneren van de nationale vitale en kwetsbare functies. Daarom wordt de aanpak vitaal en kwetsbaar uitgebreid met wateroverlast, droogte en hitte. Juist deze drie thema's kunnen vanuit het risicoperspectief interessant zijn om te onderzoeken omdat de kans groter is dat een van deze ontwikkelingen zich voordoet dan een overstroming. Voor wat betreft overstroming lag het accent vooral op doorbraken vanuit het primaire watersysteem; grote gevolgen maar kleine kansen. De komende tijd zal ook nadrukkelijk aandacht worden besteed aan overstromingen met een veel grotere kans, zoals die vanuit het regionale watersysteem.

4.4 Agendering komende zes jaar

4.4.1 Werkwijze

- Het belang van integraal en regionaal werken aan ruimtelijke opgaven en het benutten van meekoppelkansen voor klimaatadaptatie is beschreven. *Argumentatie:* De kosten zijn vaak te hoog om speciaal voor klimaatadaptatie de schop in de grond te zetten. Maar wanneer de straat toch al open gaat, is het des te belangrijker om de (her)inrichting dan meteen klimaatbestendig en waterrobuust aan te leggen. Hierbij moet gedacht worden aan

integraal werken en meekoppelen met onder andere de woningbouwopgave, energietransitie, beheer- en onderhoudswerkzaamheden, vervanging en renovatie, andere herstructureringsprojecten. In de omgeving van de rivieren gaan meekoppelkansen voor ruimtelijke adaptatie samen met de ontwikkeling van Integraal Rivier Management (IRM).

- De iteratieve aanpak van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is geschetst en wat hierin de afgelopen jaren gedaan is. *Argumentatie:* Het is noodzaak om blijvend aandacht te vragen voor ruimtelijke adaptatie. De ontwikkelingen op het gebied van klimaat of op het gebied van ruimtelijke inrichting zorgen ervoor dat blijvend de opgave voor klimaatadaptatie bepaald moet worden. Er zijn uitvoeringspilots gestart om koplopers in de uitvoering te ondersteunen en te leren van hun ervaringen. Zo zijn in Meerssen maatregelen getroffen in landelijk en bebouwd gebied, die Meerssen tot ongeveer halverwege het uiteindelijke doel brengen, namelijk terugbrengen van de situatie van 80 cm snelstromend water naar 10-20 cm. De gemeente Groningen combineerde de aanleg van een warmtenet met maatregelen tegen wateroverlast en hittestress in de wijk Paddepoel. En vijf gemeenten in Utrecht hebben maatregelen uitgevoerd tegen wateroverlast, droogte en hittestress in verschillende typen wijken.
- Verbinding van wateropgaven en de samenwerking van DPRA met de deltaprogramma's Waterveiligheid en Zoet Water is beschreven. *Argumentatie:* Klimaatverandering (gevolgen van overstroming, wateroverlast, droogte en hitte) en het ontwikkelingen van een veilig en toekomstbestendig Nederland heeft uitwerking in alle drie de thematische Deltaprogramma's. De verbinding is dan ook sterker gelegd tussen Ruimtelijke Adaptatie, Waterveiligheid en Zoet Water. Door deze verbinding expliciet op te zoeken, kan winst en meekoppelkansen behaald worden in uitvoering in de regio. Het versterken van de onderlinge samenhang is in lijn met de adviezen van:
  - Evaluatie Deltawet 'Op Peil'²⁴
  - Evaluatie Deltaprogramma 'Eb en Vloed'²⁵
  - Beleidstafel Droogte²⁶
  - Signaalgroep Deltaprogramma²⁷
  - Werkgroep Gevolgenbeperking²⁸

4.4.2 Zeven ambities van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018

- Het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie gaat uit van een iteratief proces om tot de ambities te komen. Daarnaast zijn leren, kennis delen, evalueren en ontwikkelen belangrijke ondersteunende middelen. *Argumentatie:* de hierboven beschreven Tussentijdse evaluatie Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie 2017 geeft de argumentatie voor dit Deltaplan.
- Het Deltaplan RA geeft de volgende 7 ambities die hieronder toegelicht worden:
  1. Kwetsbaarheden in beeld brengen: alle overheden voeren een stresstest uit om potentiële kwetsbaarheden voor de klimaatthema's binnen een gebied en de functies die daarin liggen te identificeren ('weten'). De Klimateffectatlas is als hulpmiddel beschikbaar gesteld via het kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie om een eerste indruk te krijgen van de (toekomstige) dreigingen van overstromingen, wateroverlast, droogte en hitte in een bepaald gebied.
  2. Voeren van een risicodialoog met alle betrokkenen waarin de kwetsbaarheden worden besproken en waarin een gedragen ambitie en een adaptatiestrategie wordt opgesteld. Bewustwording is een belangrijk doel van deze stap. De overheden formuleren concrete doelen ('willen').

²⁴ ABD, 2016. [Evaluatie Deltawet 'Op Peil'](#)

²⁵ Erasmus Universiteit Rotterdam, 2019. [Evaluatie Deltaprogramma 'Eb en Vloed'](#)

²⁶ IenW, 2019. [Eindrapport Beleidstafel Droogte](#)

²⁷ Deltaprogramma, 2018. [Advies Signaalgroep](#)

²⁸ Deltaprogramma, 2018. [Werkgroep Gevolgenbeperking](#)

3. Concretisering van de ambitie in een uitvoeringsprogramma dat beleidsmatig en waar nodig juridisch is geborgd. Iedere overheid geeft aan hoe de ambitie doorwerkt in eigen beleid, ruimtelijke pannen, uitvoering, beheer en onderhoud ('werken').
4. Bij de risicodialoog en het uitvoeringsprogramma wordt gekeken naar samenhang met andere opgaven zodat slim meekoppelen met andere ontwikkelingen mogelijk is.
5. Stimuleren en faciliteren: door middel van procesondersteuning en hulpmiddelen zoals standaarden voor de stresstest, de klimaateffectatlas en een routekaart voor de risicodialoog. Daarnaast door middel van pilots en het delen van kennis en ervaring.
6. Reguleren en borgen: verankering van de doelstellingen voor ruimtelijke adaptatie in omgevingsvisie en bouwregelgeving en het benutten van de watertoets;
7. Handelen bij calamiteiten: overheden zorgen dat ze beter zijn voorbereid op calamiteiten veroorzaakt door wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen. Met een waterrobuuste en klimaatbestendige inrichting kunnen we schade en overlast door extreme weersituaties aanzienlijk beperken, maar nooit helemaal voorkomen. Als er toch schade optreedt, willen we een helpende hand bieden en keteneffecten beperken.

5. Herijkte Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie 2021

De deltacommissaris stelt voor de deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie als volgt aan te passen:

- Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen herbevestigen de gezamenlijke ambitie dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Bij ruimtelijke (her)ontwikkelingen wordt voorkomen dat het risico op schade en slachtoffers door overstromingen of extreem weer verder toeneemt. Beheer en onderhoud worden zo uitgevoerd dat de kans op schade en slachtoffers - waar mogelijk - afneemt.
- Tussendoelen (zie kader voor een toelichting) geven de eerste stappen weer om tot de ambitie van een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland in 2050 te komen:
  - Tussendoel 1: Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten is vanaf 2020 in al het beleid en handelen van de partijen een vast onderdeel.
  - Tussendoel 2: Overheden analyseren de kwetsbaarheid van het eigen gebied met een stresstest ('weten'), vertalen de resultaten van deze analyse in een risicodialoog met alle partners naar een adaptatiestrategie met concrete doelen ('willen') en borgen de beleidsmatige en juridische doorwerking van deze ambitie ('werken') in een uitvoeringsprogramma, overige programma's, kaders en wet- en regelgeving. Deze klimaatadaptatiecyclus is geen eenmalig proces, maar heeft een periodieke doorloop. De cyclus wordt eens in de zes jaar herhaald, of eerder als daar aanleiding voor is.
  - Tussendoel 3: Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten wordt geborgd in het beleid en handelen van alle overheden, zodat het onderdeel is van alle werkzaamheden in de ruimtelijke inrichting. Uiterlijk in 2021 zorgen provincies voor borging in de provinciale omgevingsvisies. Uiterlijk in 2024 zorgen gemeenten voor borging in gemeentelijke omgevingsvisies.
  - Tussendoel 4: Uiterlijk eind 2021 zijn stresstesten uitgevoerd voor de nationale vitale en kwetsbare functies. Eind 2023 is een realistische ambitie geformuleerd en vastgelegd in beleid en toezicht of in een andere passende vorm.
- De termen klimaatbestendig en waterrobuust worden in de deltabeslissing specifiek beschreven (zie kader Klimaatbestendig en waterrobuust).
- De betrokken partijen geven invulling aan de overeengekomen ambitie op basis van de eigen verantwoordelijkheden, bevoegdheden en mogelijkheden.
- De overheden stimuleren en faciliteren ruimtelijke adaptatie door gezamenlijk kennis te ontwikkelen en die te delen, door samen te werken op lokale, regionale, nationale en internationale schaal en door meekoppelkansen te benutten.
- De overheden voorkomen ontwrichting, door ervoor te zorgen dat vitale en kwetsbare functies in 2050 beter bestand zijn tegen de gevolgen van overstromingen, en - indien relevant - ook tegen de gevolgen van wateroverlast, hitte en droogte.
- De overheden zijn voorbereid op het handelen bij calamiteiten.
- De zesjaarlijkse herijking van de Deltabeslissing wordt steeds benut om de procesmatige en inhoudelijke voortgang te evalueren en waar nodig de uitvoering of de strategie bij te stellen.

Reactie DPRA op Reviewbevindingen

Behorende bij de zes jaarlijkse Herijking van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie

Datum: 12-06-2020

Zwarte tekst is van de externe review

Groene tekst is reactie DPRA

De reviewcommissie complimenteert de opstellers van het synthesedocument met een helder opgebouwd en goed leesbaar rapport, dat echter wel erg de indruk wekt een interne nota te zijn in plaats van een verantwoordingsdocument voor de buitenwereld.

Dank. Poging gedaan meer uitleg te geven voor de 'buitenwereld'.

Ten aanzien van het criterium traceerbaarheid oordeelt de reviewcommissie dat deze op orde is. De hyperlinks zijn zeer behulpzaam.

Dank.

Ten aanzien van het criterium onderbouwing constateert de commissie dat het rapport geen zicht geeft op de afwegingen die ten grondslag liggen aan gemaakte keuzen en dat de argumentatie vaak impliciet blijft. Frequent worden keuzes geponereerd, maar niet onderbouwd, of slechts onder verwijzing naar samenvattende documenten of workshopverslagen (dat is nogal 'dun'). De individuele reviewers hebben verscheidene suggesties voor verbetering gedaan in hun formulieren.

De suggesties voor verbeteringen in de formulieren zijn verwerkt. Poging gedaan keuzes beter te onderbouwen, maar sommigen volgen voortbouwend op eerder gemaakte keuzes voor de opzet van DPRA.

Ten aanzien van het criterium van intrinsieke kwaliteit stelt de commissie vast dat het synthesedocument een optelsom van sectorale adaptatiestrategieën lijkt in plaats van een ruimtelijke adaptatiestrategie. In dat verband wijst de commissie er op dat er meer klimaateffecten zijn dan hier beschouwd, dus verwijs daarvoor op zijn minst naar de Nationale Adaptatiestrategie (NAS) en maak meteen in het begin scherp onderscheid tussen sectorale adaptatie gegeven de lokale milieucondities (NAS) en ruimtelijke adaptatie waarbij ruimtegebruik (beter) op de door klimaatverandering, zeespiegelstijging en bodemdaling veranderende milieucondities wordt afgestemd (DPRA). De reviewcommissie realiseert zich dat zij het onmogelijke vraagt, als ze zou vragen het rapport op dit punt nog helemaal om te gooien; maar laat dit commentaarpunt dan voor een volgende fase leidend worden en kondig het vast aan.

Het idee is juist een integraal programma te zijn, maar om dingen integraal te kunnen afwegen, heb je het juiste schaalniveau nodig én een 'lijst' met de verschillende sectorale belangen. Het is natuurlijk van belang dat deze samenkomen en in de regio worden afgewogen. Dat is ook de aanpak van DPRA. Het belang van integraal kijken, meekoppelen en programmering wordt onder andere in tussendoel 3 benoemt en in de paragrafen over integraal werken. Een scope verbreding van het programma is nu niet gerealiseerd, het deltaprogramma blijft een water gerelateerd programma, vandaar dat het niet de NAS breedte aan klimaateffecten kan oppakken. Dit wordt in het UP NAS gedaan. De samenhang van deze programma's en de NAS is wel toegelicht in het synthesedocument.

Meer specifiek stelt de commissie vast dat inhoudelijke definities van de doelstellingen klimaatbestendig en waterrobuust ontbreken. Er lijken wel procesdefinities te bestaan, maar die zijn niet meetbaar of leiden tot onvergelykbare inhoudelijke uitkomsten. Ook de ambitie met de

specificatie 'voor zover haalbaar...' is ambigu. En wat houdt 'geen risico op extra schade' precies in; is dat met inbegrip van de kans van optreden of gaat het alleen om het gevolg? De commissie beveelt aan om het licht op te steken bij de risicobenadering van waterveiligheid om zo tenminste binnen het deltaprogramma eenduidige begrippen te gebruiken en vervolgens (maar dat niet meer voor dit synthesesdocument) snel een begin te maken met een meer kwantitatieve en geografisch specifieke benadering. Dat heeft bij waterveiligheid heel structurerend gewerkt.

Een ruimtelijke adaptatiestrategie zonder een geografische probleemanalyse en ruimtelijke plannen zonder geografische aanduiding komen de commissie vreemd voor. Een goede de vier effecten in het programma ontbreekt nog: Hoe groot is welke opgave waar? Voor een eerste verkenning kan de klimaateffectatlas hierbij mogelijk van dienst zijn meent de commissie, maar er zijn meer relevante studies gedaan, zoals Nederland Later (van het PBL) en werk voor de RoR (Richtlijn Overstromingsrisico's) en DPZW en DPWV. Er lijkt nu vooral sprake van een inspanningsverplichting, hetgeen geen enkele garantie biedt op effectief beleid. Ook het open eind van de kostenverdeling tussen verschillende publieke en private actoren, maakt het geheel te vrijblijvend. De commissie beveelt aan om te verkennen of de risicodialoog meer kwantitatief te maken is, of dat op zijn minst als kennisvraag te benoemen. Tevens beveelt de commissie aan om de ruimtelijk-economische beoordeling van de effectiviteit van de beleidsopties als kennisvraag te benoemen.

De aanbeveling van meer inhoudelijke definities is op dit moment niet overgenomen. De procesaanpak is juist de kern van DPRA. De inhoudelijke afweging wordt door verschillende partijen op verschillende plekken d.m.v. maatwerk bepaald. Niet in elk gebied spelen namelijk dezelfde klimaatrisico's. Door een uniforme aanpak gebaseerd op gedegen onderzoek, gezamenlijke meningsvorming met alle betrokken partijen en een uiteindelijke strategie met maatregelen wordt dit wel overal goed aangepakt.

De aanbeveling van meer een kwantitatieve en geografische benadering is op dit moment niet overgenomen. Dit wordt wel meegenomen in een traject voor een kennisprogramma klimaatadaptatie en monitoring (met het PBL).

Ten aanzien van het criterium van omgang met onzekerheden constateert de commissie dat in het synthesesdocument nergens verder wordt gekeken dan tot 2050, terwijl dat perspectief bepalend is voor of een weg doodloopt of niet. Hoe ga je om met adaptatie in de tijd en in hoeverre is ingebouwd dat je strategieën aan kan passen, c.q. voorkom je een doodlopende weg in te slaan? Grote maatschappelijke transities zijn in dat licht van belang maar worden, hoewel genoemd, niet uitgewerkt. Borging in provinciale omgevingsvisies wordt gemakkelijk beleden maar onduidelijk blijft hoe dat in zijn werk gaat.

Het DPRA neemt als scope tot 2050 te werken, dan waterrobuust en klimaatbestendig ingericht zijn is de ambitie. Doordat dit een procesdefinitie is blijft deze echter ook geldig in de tijd na 2050. Dan moeten nog steeds steeds dezelfde stappen doorlopen worden om te zorgen dat een gebied toekomstbestendig is.

Het geheel overziend is de commissie zich bewust van het feit dat een aantal van haar constatering en aanbevelingen niet meer kunnen worden verwerkt door aanpassingen in dit (concept-) synthesesdocument. Mede omdat ze betrekking hebben op wat als door het beleid opgelegde randvoorwaarden voor dit deelprogramma kan worden beschouwd. Tegelijkertijd stelt de commissie vast dat het werk dat sinds 2015 door DPRA binnen die randvoorwaarden is verzet indrukwekkend te noemen is; er is namelijk wel heel veel gedaan met als resultaat een sterk toegenomen bewustzijn van de klimaatopgaven bij andere overheden en actoren. De commissie is van mening dat de volgende fase van DPRA van cruciaal belang is voor het Deltaprogramma als geheel en voor een toekomstbestendige ruimtelijke inrichting van Nederland. De vraag of het Deltaprogramma voldoende de regie neemt om daartoe te komen, is iets dat de commissie aan de orde stelt in haar brief aan de Deltacommissaris. De discussie tijdens de reviewbijeenkomst met de opstellers van het synthesesdocument heeft hier een belangrijke en constructieve bijdrage aan geleverd. De commissie gaat er vanuit dat DPRA de gemaakte opmerkingen in die context interpreteert en als constructief beschouwt bij de verdere gedachtevorming voor de komende fase.

Klopt, dank voor de aanbevelingen, wij stellen dit op prijs en nemen het zeker mee in de uitvoering van het DPRA de komende jaren.

Nederland is een laaggelegen land met veel water. Het nationaal Deltaprogramma beschermt Nederland tegen overstromingen, zorgt voor voldoende zoetwater en draagt bij aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting. Op de website van het nationaal Deltaprogramma staat de voortgang van het werk aan onze delta.

Het nationaal Deltaprogramma is een samenwerkingsverband tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Ook kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven denken actief mee.

WWW.DELTAPROGRAMMA.NL

NATIONAAL DELTA PROGRAMMA

ALLES OP
ALLES
VOOR EEN
VEILIGE EN
LEEFBARE
DELTA

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

september 2020